

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
Katedra divadelní vědy

Ročníková práce

***Kříž u potoka* – od románu k dramatizaci a inscenaci**

Vedoucí práce: doc. Petr Christov, Ph.D.

Tereza Horňáková

2019

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce doc. Petru Christovovi za jeho cenné rady a připomínky, dramaturgyni Slováckého divadla MgA. Markétě Špetíkové za zpřístupnění analyzovaného textu a manažerce MgA. Jitce Honsové za poskytnutí pracovního záznamu inscenace.

Obsah

Úvod

1	Román <i>Kříž u potoka</i> a osudy Karolíny Světlé.....	5
1.1	Autorka májovské generace.....	5
1.2	Krátce k románu.....	6
2	Stejnomená dramatisace Lenky Lagronové.....	9
2.1	Spirituální dramatická ženskosti a rituálu.....	9
2.2	Dramatisace – proměna jednoho literárního díla v jiné.....	10
2.2.1	Syžet a členění textu.....	10
2.2.2	Hlavní a vedlejší dramatický text.....	12
2.2.3	Dramatické osoby.....	13
2.2.4	Chronotop.....	14
3	Inscenace <i>Kříže u potoka</i> ve Slovákém divadle.....	15
3.1	Základní informace.....	15
3.2	Dramaturgicko-režijní koncept.....	15
3.3	Herecký komponent inscenace a práce s textem.....	17
3.4	Vizuální komponent inscenace.....	17
3.5	Akustický komponent inscenace.....	19

Závěr

Bibliografie

Příloha – informace o inscenaci

Úvod

Kříž u potoka bezesporu patří ke kanonickým románům české literatury 19. století. Pokud se s ním potenciální recipient čtenářsky mýjí, alespoň o něm slyšel na hodinách českého jazyka, avšak připusťme, že zatím neměl mnoho příležitostí vidět příběh na jevišti.

Databáze Divadelního ústavu eviduje pod názvem *Kříž u potoka* pouze dvě inscenace. První vznikla v roce 2008 v Divadle Na prádle podle dramaturgie Pavla Ondrucha, který svůj text rovněž zrežiroval, druhá inscenace Martina Františáka podle dramaturgie Lenky Lagronové je z roku 2018 a byla nazkoušena a uvedena ve Slováckém divadle v Uherském Hradišti – právě ta bude předmětem mé analýzy. Za zmínku stojí též inscenace podle textu Dodo Gombára a Martiny Kinské premiérována v roce 2012 ve Švandově divadle. Dostala název *Crash u potoka*.

Po úvodním stručném představení Světlé románu¹ se ve své práci věnuji zejména dvěma analýzám² – rozboru dramaturgie, kterou pro Slovácké divadlo vytvořila výše jmenovaná Lenka Lagronová, a inscenace, již se souborem divadla připravili režisér Martin Františák a dramaturgyně Markéta Špetíková. Premiéra se uskutečnila 24. března 2018 v uherskohradištském divadle.

Práce může posloužit k tomu, že si její čtenář na příkladu *Kříže u potoka* vytvoří alespoň malou představu o dramaturgickém výběru repertoáru regionálních scén, podobě výchozího textu k inscenování a vzhledu samotné inscenace, která byla v anketě Slováckého divadla vyhodnocena jako divácky nejúspěšnější a ceny si odnesli i herci Klára Vojtková, Tomáš Šulaj a Zdeněk Trčálek – představitelé Evy, Ambrože a Štěpána. Mým cílem je pokusit se podat těm, kdo budou mé řádky číst, ucelenou zprávu o cestě románu k dramaturgii a inscenaci.

¹ S využitím běžných literárněvědných příruček, jako jsou *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*, *Lexikon české literatury* nebo *Dějiny české literatury* 3. (viz seznam literatury)

² Zde již využívám literatury jen sporadicky.

1 Román *Kříž u potoka* a osudy Karolíny Světlé

Karolína Světlá – členka májové družiny, prozaička zachycující prostředí vesnice i města, podle Jana Nerudy dokonce „tvůrkyně“ českého románu vesnického, koloritem zaměřená na oblast Podještědí, žena humanismu, morálních zásad a sociálního citění a jedna z nejvýraznějších spisovatelek 19. století vnášející nejen do své tvorby feministické myšlenky a skrze české ženské hnutí snahy o rovnoprávnost.

Román *Kříž u potoka* – z autorce dobře známých míst, v jejichž čistotě a tradici našla lidskou velikost, „i když často šlo o velikost tragickou, vnitřně silně dramatickou a rozpornou“³. Dílo, v němž se mísí harmonie a klid s rozčarováním a neštěstím, text plný moudrosti, krajinomaleb a jeden rod po generace sužovaný kletbou se záchranou v podobě vnitřní síly a neutuchající lásky hlavní hrdinky.

1.1 Autorka májovské generace

Narodila se roku 1830 v Praze pod jménem Johana Rottová do zámožné rodiny obchodníka Eustacha Rotta. Vychována byla sice v duchu německém, ale vícero vlivů ji nakonec přivedlo k českému uvědomění. Otec jí vyprávěl o rodových tradicích, ona sama hojně psala a četla proskribované knihy. Podobné smýšlení ji pojilo s učitelem hudby Petrem Mužákem, jehož hodiny klavíru navštěvovala a za kterého se provdala. Byl to právě on, kdo ji přivedl mezi intelektuály soudobé české společnosti. Stavby psychického vyčerpání, na které velmi trpěla už od raného dětství, podnícené nepochybně i smrtí dcery Boženy, způsobily, že u ní záhy propuklo těžké nervové onemocnění. Z něj se pak léčila v manželově rodném kraji – v Podještědí, kam jezdila na zotavovací pobyty. Ostatně příjmení svého pseudonymu si zvolila podle Mužákova rodiště – Světlé nad Sázavou.

Vnitřní trápení pokračovalo v 60. letech, po seznámení s Janem Nerudou a spolu se snahou potlačit vřelé city k jeho osobě chované. Co se úsilí ve prospěch ženského hnutí týče, spoluzakládala *Ženské listy*, Americký klub dam nebo dívčí gymnázium *Minerva*. Stála u založení *Jednoty českých spisovatelů* a byla součástí *Umělecké besedy* a spolku *Máj*. Ačkoli onemocněla ještě oční chorobou, byla nucena texty diktovat své neteři a upustit od svých návštěv Světlé, tvořila do poslední chvíle a podílela se tak na literárním i veřejném životě.

³ HRZALOVÁ, Hana. Karolína Světlá. In Karolína Světlá. *Kříž u potoka*. Praha: Československý spisovatel, 1982, s. 9

Prozaické dílo Karolíny Světlé je možno podle námětu rozdělit do dvou skupin, a to na prózy z prostředí Prahy a vesnické romány a povídky z Podještědí (*Kříž u potoka* patří mezi pět románů, které vznikly od poloviny 60. let 19. století a v nichž Světlá zachytila obraz Podještědí). Mezi typické rysy její podještědské prózy patří vykreslení ženské hrdinky z lidového prostředí, která svou nezištnou a upřímnou láskou několikanásobně převyšuje mravní standard svého okolí. Nejenže byla Světlá schopna vykreslit místní podmínky, ale zaměřila se i na zvýraznění morálního konfliktu s jeho možnými následky. Trvale se zapsala do dějin české literatury, když roku 1867 vydala *Vesnický román* a o rok později *Kříž u potoka*.

1.2 Krátce k románu

„Nejvýznamnější část [...] díla tvoří próza z Ještědu. V tamějších vesnicích našla autorka lid, podle svých představ svérázný a zdravý, a v četných povídkách a románech snažila se podat výstižnou charakteristiku nevšedních lidových postav. V próze inspirované Ještědem dokázala také vložit do charakteristiky hrdinů nejvíce působivého mravního patosu, nakreslit je s velkou psychologickou citlivostí a zároveň dramaticky a zajímavě fabulovat příběhy.“⁴

Román *Kříž u potoka* je považován za beletristický tvar pro její tvorbu příznačný. Děj románu vychází ze skutečných událostí a činů, o kterých autorce vypravovali její známí, a rovněž místa, jako je dolanský mlýn nebo kříž u potoka, na nichž se příběh odehrává, Karolína Světlá velmi dobře znala ze svých procházek krajinou.

V románu zachytila život několika vesnických generací. V dolanském mlýně zemře mlynář a jeho žena se po pohřbu ujme malé holčičky – sirotka. Brzy poté se znovu provdá za stárka, který ve mlýně slouží, a dívinka Evička prožívá u svých pěstounů idylické dětství. Jednoho dne jí vypravují o nešťastné kletbě, jež lpí na rodu Potockých – o tom, jak prabába Józa ze zoufalosti nad nedobrovolným sňatkem spáchala u potoka sebevraždu. Od té doby Evička přemýšlí nad tím, že kletbu nad rodem svojí láskou prolomí; svého budoucího muže potká právě u kříže u potoka. Štěpán Potocký se do ní okamžitě zamiluje a ona si jej i přes naléhání svých pěstounů vezme. Několik let spolu žijí ve vztahu plném lásky. V domě s nimi přebývá také Evin švagr – podivínský Ambrož, jež se nikdy neoženil, aby svému rodu nezpůsobil problémy.

⁴ POHORSKÝ, Miloš. Karolína Světlá. In Jiří Brabec, Jaroslava Janáčková, Milan Jankovič, Karel Krejčí, Zdeněk Pešat, Miloš Pohorský. *Dějiny české literatury* 3. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1961, s. 120

Časem se Štěpánovi začíná protivit manželčin zájem o knihy a s narozením dcery Evičky jeho žárlivost stoupá. Eva mu podle něj nevěnuje tolik času, kolik by si zasloužil, a tak Štěpán začne chodit do hospody, pije a karbaní a jejich manželství se postupně rozpadá. Oporou se Evě stává Ambrož, z nějž se vyklube velmi citlivý člověk. Eva následně posílá svoji dceru k rodičům do mlýna, ale ani to Štěpána nepřesvědčí – sblíží se s Maříčkou, a dokonce se k ní nastěhuje. Eva na něj není zlá, snaží se manželství zachránit a jen tiše vyčkává. To Štěpána natolik rozlítí, že své ženě v opilosti rozsekne hlavu hozenou dýmkou a zmizí. Ambrož Evu okamžitě ošetří, vyzná jí lásku a přemlouvá ji, aby s ním utekla. Eva chce přes všechny nesnáze zůstat u manžela; zklamaný Ambrož se odstěhuje ze statku.

Štěpán se se špatným svědomím vrací domů, odkud ho však vyhodí mlynářka, a tak hledá útočiště opět u Maříčky. Eva je zoufalá a jde do jejího domu žádat o to, aby jim nekazila manželství. Maříčka se jí vysměje, ale rozhovor zaslechne Štěpán, pochopí, jak ho Eva miluje, vrátí se k ní a slibuje jí lepší budoucnost. Kletba je prolomena. Štěpán se stane vzorným manželem, sousedé ho navíc chtějí zvolit představeným obce. On se však zadlužil, čehož využijí jeho konkurenti a chtějí jej znemožnit. U Ambrože pomoc nenalezne, tudíž promluví před celou obcí a seznámí je se svou situací – konkurence je odhalením potupena. Vypukne rvačka, při níž je smrtelně zraněn Ambrož, který přinesl bratru peníze na zaplacení dluhů. Až když umírá, dozví se od Evy, jak moc ho milovala; rozhodnutí jeho nabídky odmítat však bylo správné – zachránila tím rod. Po Ambrožově smrti se rodina stěhuje do mlýna a konečně žije poklidnějším stylem života.

„Evička tak splnila svůj životní záměr přispět dobrým činem k prospěchu druhých.“⁵ Slovo záměr můžeme označit za více než přiléhavé. Eviččin cit ke Štěpánovi totiž nevyrůstá přirozenou cestou, nýbrž si ho ona sama dává za povinnost, jelikož tuší, že jedině vytrvalost milující ženy může rodinu zachránit. Idealistický obraz s mravně příkladnou postavou v čele zvýrazní i pozdější odřeknutí se onoho spontánního – lásky k Ambrožovi.

Bohatost celku tkví nejen v příběhu Evy, ale i v tragice dávných událostí kolem prabáby Potockých Józy (tvořící samostatnou linku románu) – a tedy i jakémsi předobrazu Evina osudu. Józou zradil její milý Mikeš Potocký a ona se z donucení provdala za jeho bratra Franíka. Aby získal její přízeň a lásku, podal jí kouzelný nápoj, po jehož vypití upadla do stavu omámení a v něm žila. Do roka se jim narodil syn a Józa teprve po porodu zase nabyla vědomí. Nešťastná a zděšená pak proklela rod Potockých a probodla se dýmkou u potoka, kde

⁵ POHORSKÝ, Miloš. Karolina Světlá. In Jiří Brabec, Jaroslava Janáčková, Milan Jankovič, Karel Krejčí, Zdeněk Pešat, Miloš Pohorský. *Dějiny české literatury* 3. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1961, s. 134

byl následně postaven kamenný kříž na její památku. Od té doby neměl nikdo z Potockých štěstí v lásce ani v manželství.

První půle románu tvoří velmi širokou expozici, fabule i syžetová výstavba je značně komplikovaná – Světlá vykresluje dějiště příběhu, pověst o dávné tragédii v rodině Potockých i mlynářčino vyprávění o Józe, teprve pak pokračuje v líčení osudů Evy. „Kromě rozsáhlé expozice a do ní vloženého vyprávění o Józe je hlavní [...] složitá dialektika lidských vztahů, které jsou tu zpodobněny. Jde především o vztahy mezi Evičkou, Štěpánem a Ambrožem, proměnlivé, procházející četnými peripetemi, krizemi a zvraty, které s sebou nesou zvýšenou dynamičnost a dramaticnost děje.“⁶ Není proto divu, že román Karolíny Světlé vybídl i ke vzniku dramatizace.

⁶ ŘEPKOVÁ, Marie. O smysl lidského života /Kříž u potoka/. In Táž. *Vypravěčské umění Karolíny Světlé*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1977, s. 57

2 Stejnojmenná dramtizace Lenky Lagronové

„*L. Lenka. Lenka Lagronová. Jak nehledat a najít patřičně přesná slova pro tu, která v jejich popraskaných zdech vědoucne bydlí. Která ve slovech drobných, všedních, krutých i úděsných zná cesty světců, zná stezky pralesní. Úzké a podstatné. To jimi chodí sny. Za kořistí či k řece. Ve slovech, kde zní pláč, kde smích jako krev teče, ve slovech, která se hodí ke všemu, jen ne k pouhým řečem. [...]*“⁷ Takto básnicky se o dramatické rozepsal režisér Radovan Lipus. Jeho poselství je zřejmé – Lenka Lagronová patří k těm, kdož pracují se slovy všeho druhu, vždy obezřetně a patřičně, avšak vodí své čtenáře i kouty neprobádanými, nebojí se zvláštností a novostí, slovy neplývají, protože přesně vědí, co chtějí říct... Rozvaha i spontaneita, ani řádka navíc, a přesto tolik záchvěvů citů. A v jednoduchosti vše podstatné, v ničem všechno. Ona je to slovo.

2.1 Spirituální dramatická ženskosti a rituálu

Lenka Lagronová se narodila roku 1963 v Brně. Po maturitě na gymnáziu a úspěšném absolutoriu pedagogické fakulty zakončila v roce 1991 i studium dramaturgie na pražské DAMU u prof. Jaroslava Vostrého. Některé její dramatické kusy se dočkaly inscenování přímo ve školním divadle DISK. Jako dramaturgyně však pracovala jen mezi lety 1992–1994 po boku režiséra Petra Lébla v divadlech Labyrint a Na zábradlí. Stěžejní činnost Lagronové tkví v psaní her pro divadlo a rozhlas. Je držitelkou Ceny Alfréda Radoka, kterou získala za inscenaci dramatu *Terezka*, dále ceny Českého rozhlasu za debut *Vstaň, prosím tě* nebo čestného uznání v soutěži Prix Bohemia Radio.

Její první dramatické pokusy jsou plné zážitků z dospívání mladé ženy a prostředků ženské literatury. „Přerývaná a stále neukončovaná stylistika jako by vyvěrala z niterného rytmu vlastního ženám, zachycovala ženskou smyslovost.“⁸ Téměř feministickou tendenci ve druhé části tvorby střídá zklidnění a zkonvenčení celkové podoby děl. Pomyslným předělem se stává rok 1997, v němž napsala drama *Terezka* a složila individuální sliby chudoby, čistoty a poslušnosti; je tedy svého druhu řeholní sestrou.

⁷ LIPUS, Radovan. Úvod. In Lenka Lagronová. *Hry*. Ed. Dramatické texty, sv. 49. Brno: Větrné mlýny, 2010, s. 9

⁸ JUNGMANNOVÁ, Lenka. Rytmus a rituál, dramatické prostředky Lenky Lagronové. In Lenka Lagronová. *Hry*. Ed. Dramatické texty, sv. 49. Brno: Větrné mlýny, 2010, s. 424

I její *Kříž u potoka* obsahuje stylistické prvky „jazyka žen“⁹, výrazné především v promluvách Evy Potocké. Nedá se sice tvrdit, že by šlo o příběh určený primárně ženám a že by zde muži nezískali své místo, avšak plynulý tok řeči střídající se s přerývaností (mužsky neobvykle přerývanou mluvou „trpí“ i Štěpán), výmluvnost, větší tematická situovanost do soukromého života nebo výraznější lexikon v oblasti lidské emocionality – to vše v řeči ženského pohlaví nepopíratelně nalezneme. V tomto ohledu Lagronová vlastně navazuje na své dramatické prvotiny.

2.2 Dramatizace – proměna jednoho literárního díla v jiné

Dramatizace *Kříže u potoka* vznikla přímo pro Slovácké divadlo v Uherském Hradišti, které ji následně zinscenovalo. Lenku Lagronovou si pro zdramatizování Světlé románu vybral sám režisér Martin Františák. Do doby zahájení zkoušek vytvořila autorka několik verzí, jež na Františákův popud přepisovala, až nakonec společně dospěli k podobě základní. Tento základový text poté režisér s dramaturgyní inscenace Markétou Špetíkovou pro účely zamýšleného jevištního tvaru dále upravovali a i v průběhu inscenačního procesu měnili. Nutno podotknout, že do rukou se mi dostal scénář, který v sobě již nese některé z počátečních značených úprav Františáka a Špetíkové, avšak ne ty, k nimž došlo až během zkoušek. Proto bylo mým úkolem zaznačit do poskytnutého scénáře rozdíly v promluvách postav – rozdíly mezi analyzovaným textem a zněním pracovního záznamu inscenace.

Konkrétnější informace jsem bohužel nezískala, avšak lze se domnívat, že Lenka Lagronová verzemi a nápady nešetřila. Když jí v roce 2012 prof. Vostrý vnukl myšlenku, aby napsala text o Boženě Němcové, zpracovávala tuto tematiku čtyři roky a vytvořila celkem padesát verzí – ta konečná byla uvedena v Národním divadle pod názvem *Jako břitva (Němcová)*.¹⁰

2.2.1 Syžet a členění textu

„Lagronová opomíjí dospívání hrdinky a vybírá z románu tu část, která je věnována již dospělé Evě. Do expozice staví vyprávění Eviny pěstounky, v němž se Eva dozvídá o Józe

⁹ ČMEJRKOVÁ, Světlá. Jazyk pro druhé pohlaví. In František Daneš a kol. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997, s. 150–151

¹⁰ LAGRONOVÁ, Lenka. Z deníku Lenky Lagronové. In Táž, Milan Šotek a kol. *Jako břitva (Němcová)* [program k inscenaci]. Praha: Národní divadlo, 2016, s. 76–82

[...].¹¹ Evina pěstounka však mezi dramatickým personálem nefiguruje a její funkci v textu zastává sama Józsa – vyprávějící o svém tragickém osudu. A rovněž není pravdou, že by Lagronová zcela vynechala Evin dětský věk. V první části ještě nedospělé Evě Józsa vypravuje o svém životě – analogicky k románové naraci, v níž o prabábě Potockých hovoří s malou Evičkou její pěstouni.

„[Eva] Vdá se za Štěpána Potockého na statek, kde žije i jeho podivínský bratr Ambrož. Vztahy trojice se postupně komplikují, Štěpán pije, je žárlivý a agresivní, Eva nachází zastání u Ambrože. Odmítá ale jeho vyznání lásky a zůstane věrná manželovi [...]. Její oběť se vyplatí – Štěpán si uvědomí svá provinění, chová se doma vzorně a účastní se i veřejného dění.“¹² Její oběť se sice vyplatí, ale je nutné si uvědomit, že vítězně ze všeho vychází právě a jen Štěpán. Eva se vzdala lásky a není jasné, že prožije život, který by prožít chtěla.

Co se členění textu dramaturgie týče, je rozdělen na tři části (podobné jednáním čili aktům); i s titulním listem a stranou, na níž autorka uvádí seznam osob, jde o čtyřiapadesátistránkový kus formátu A4. K přesnému počtu obrazů lze dospět těžce – Lagronová sice scény čísluje a poslední z nich hlásá číslo padesát, avšak některá numerata se opakují nebo úplně chybí.

První část (dle počtu stran nejkratší) časově zasadila do minulosti, jež se prolíná i s výjevy současnými – čarovné okamžiky se střídají s realitou příběhu. Eva se u kříže setkává s Józou, která se jí jako přelud zjeví a retrospektivně ji vrací ke kořenům prokletí rodu Potockých. Na konci osmého obrazu je už Eva pevně rozhodnutá, že kletbu láskou k jednomu z Potockých prolomí. A ani Józino zrazování ji od jejího cíle neodradí.

Druhá a třetí část se odehrává pouze v Evině současnosti, ačkoli se zde magická postava Józzy v určitých pasážích opět vyskytuje a přihlíží dění. Druhá část (nejdelší) začíná svatbou Evy se Štěpánem Potockým a pokračuje postupně narůstajícím množstvím neshod mezi mladými manžely, narozením dcery Evičky, dalšími hádkami a nepochopením, Evinými setkáními se zpočátku podivínským švagrem Ambrožem, Štěpánovými pletkami s hospodskou Maříčkou, jeho karbanem i požíváním alkoholu v nepřiměřené míře, jeho žárlivostí na malou dcerku... Spor vyvrcholí tím, že Štěpán svoji ženu surově napadne a

¹¹ HÝSKOVÁ, Tereza. Krvavý kříž medového království. *Divadelní noviny* 27, 2018, č. 10, s. 4

¹² Op. cit.

Ambrož se stává jejím zachráncem – Eva odmítá Ambrožovo vyznání lásky a po „vyjednávání“ s Maříčkou se zase vrací ke svému muži. Následuje předepsaná přestávka.

Třetí část je uvozena Štěpánovým projevem k obyvatelům obce; rád by se stal jejím představeným a Eva ho v tomto směle plánu podporuje. Zdá se, že i sousedé nemají nic proti, ale po odchodu manželského páru čile vyjadřují svůj nesouhlas se Štěpánem a jeho názory. Od Maříčky odkoupí Štěpánovy směnky a chtějí po něm, aby dluhy, jež vznikly z jeho nevázaného stylu života, co nejdříve zaplatil. Krajní nouze jej dovede až k Ambrožovi, kterého žádá o finanční pomoc – ten se mu však vysměje. Když má dojít k dražbě statku, Ambrož se přece jen objeví a všechny přeplatí. Pomsta na sebe nenechá dlouho čekat a sousedí dobrosrdečného bratra brutálně zbíjí. Následky zranění jsou fatální a Ambrož umírá – pro lásku k Evě, pro dobro Štěpánovy rodiny. „Ambroži, Ambroži... nevím, jestli jsem Potockých vykoupila. Ale pokud ano, tak ne teď, ale spíš tenkrát... když jsem... když jsem... jsem se tady u kříže od tebe odtrhla. Když jsem se té skutečné lásky vzdala.“¹³

2.2.2 Hlavní a vedlejší dramatický text

Hlavní dramatický text výrazně převažuje nad vedlejším, ačkoli mohou existovat i případy, kdy se role obrátí a nastane situace opačná. V přímé řeči dramatických osob Lagronová často využívá nepříliš složité syntaxe, spíše naopak nechává vyznít věty jednoduché pro jejich funkci apelativní, expresivní či zdůrazňovací a pro jasnost vyjádření. Pro stejný účinek celé věty či výrazy mnohokrát opakuje a někdy rovněž promluví nebo zvolají všichni členové sboru současně. Jazyk dramatizace umí být přímý i vyhýbavý, všední i bohatší – většinou jde o spisovnou mluvu s výjimečně archaickými či knižními lexémy (kněha, rulíky, zeměplaz apod.). Převládá dialog a rozvitější syntax se nejvíce uplatňuje v delších a nezřídka do monologična zbarvených promluvách (např. Józino vynesení kletby a její řeč u zbité Evy, ale i Štěpánův monolog o tom, že ho jeho žena nemiluje, Evina charakteristika Ambrožovy povahy v jeho přítomnosti, Josefova modlitba, Štěpánův proslov k obci apod.).

Román se vyznačuje popisností a dlouhými pasážemi bez jediné přímé řeči postav, které obvykle vystřídají části dialogické. Světlá rozhodně daleko více v er-formě vypráví a postavy nechává promlouvat jen občas. Lagronová její text „očisťuje“ od rozvleklých větných konstrukcí, přechodníků, inverzí i dalších jazykových jevů. Výrazovost v oblasti lexika nahrazuje výrazovostí syntaktickou. Karolína Světlá neúnavně čaruje se slovy, vytváří

¹³ SVĚTLÁ, Karolína – LAGRNOVÁ, Lenka. *Kříž u potoka*. Uherské Hradiště: Slovákcké divadlo [interní vydání pro účely tvorby inscenace], 2018, s. 54

dlouhá souvětí, hromadí, zajímá se i „zpívá“... Lenka Lagronová sází na údernost vyjádření v podobě kratších větných celků, jež se však také někdy zadržávají, na okrasnost a poetičnost si tolik nepotrpí.

V dramtizaci se nachází i poměrně dost scénických poznámek, a to spíše kratšího rázu, nejčastěji na začátku a konci jednotlivých obrazů. Jde o popis jednání postav – pohybů různého druhu včetně příchodů a odchodů a aktuálních stavů (přikývnutí, vstoupí Ambrož, stojí, kouká; divoký tanec, Maříčka uklízí hospodu, Štěpán je opilejší a opilejší, Ambrož křísí Evu atd.), emočních hnutí (Eva se rozpláče), akustických posunků (výkřik, mlčení, potlesk) a dále jména ve scéně přítomného personálu, místopis (kříž, potok; hospoda), nebo technické informace (otevírá se opona, světlo, tma, přestávka apod.). Jak vidno, některé z poznámek bychom mohli zařadit i do více než jedné kategorie. Hned dvakrát má zaznít zpěv ukolébavky (značený hranatými závorkami) a v kurzívě se na celkem třech místech vyskytuje poznámka delší – pro vysvětlení dlouhodobějších procesů a lehké posunutí dějové linky.

2.2.3 Dramatické osoby

V seznamu osob uvádí autorka tyto: Eva, Štěpán, Józa, Ambrož, Maříčka, Franík, Mikeš a sbor – Sousedka 1, Sousedka 2, Soused 1, Soused 2. V případě prvních sedmi se jedná o jména románová, sbor si Lagronová připisuje a ve vedlejším textu mimo seznam mu zřejmě čistě z technických důvodů přiřazuje jména identická s křestními jmény do inscenace obsazených herců – Josef (Králík), Martin (Hudec), Bára (Nesvadbová), Monika (Horká). Pro druhou a třetí část se ke sboru přidávají i herci ztvárňující v retrospektivním úseku Franíka a Mikeše a dostávají také svá občanská jména – David (Vaculík) a Jirka (Hejzman). Všechny osoby mluví v ich-formě, Józa o sobě vypráví v er-formě, s odstupem („Beztoho nikdy o sobě mnoho si nemyslí. A teď se zdála sama sobě vyvrhelem.“¹⁴ atd.)

Lagronová osoby necharakterizuje konkrétním věkem, vzezřením, oděvem... zřejmě předpokládá znalost reálií románové předlohy a zároveň nechává inscenátorům volnou ruku k vlastní volbě představitelů rolí i výtvarnému zpracování. Souviset to může i s faktem, že je její text spjat s konkrétní jevištní realizací. Nenalzáme ani přesný psychologický popis, který se někdy jako vedlejší text objevuje. Rozlišuje pouze pohlaví a samy osoby se svým jednáním charakterizují v otázce profesního zaměření – Eva je matkou a hospodyní, Štěpán a Ambrož

¹⁴ SVĚTLÁ, Karolína – LAGRONOVÁ, Lenka. *Kříž u potoka*. Uherské Hradiště: Slovákcké divadlo [interní vydání pro účely tvorby inscenace], 2018, s. 7

spravují statek, zamlklejší z bratrů navíc pěstuje včely, Maříčka pracuje v hospodě. U členů sboru se lze domnívat, že jsou to rovněž sedláci a hospodáři.

Zhruba podobný textový prostor získali v drammatizaci Eva se Štěpánem, o něco menší Ambrož a následně Maříčka – vše vícerozměrná a dynamická individua (tu a tam s rysy archetypu); s tím se pojí i nemožnost rozdělit je na kladné a záporné (díky hlubší dimenzionalitě). Hlavní osobou je Eva, dohání ji co do počtu relací Štěpán, Ambrož balancuje na hranici hlavních a vedlejších figur; všichni ostatní patří do skupiny osob vedlejších. Epizodní role se v textu nevyskytují – všichni jednají, všem vložila autorka do úst alespoň pár replik a sbor také neslouží pouze k ilustraci prostředí. Na rozdíl od Světlé jako by Lagronová projevovala větší tendenci k psychologizaci, odklonu od idyličnosti románu 60. let 19. století, v němž Karolína Světlá mísí prvky literárního romantismu a realismu. Lenka Lagronová zachází o něco dál, téměř k vypjatému psychologickému dramatu. Dramatické osoby se obejdou bez popisnosti, a přece se jeví být nahlíženy z detailu, ostře. Charaktery se formují na základě nepřímé autorské charakteristiky (hlavní text), explicitní figurativní charakteristiky (např. když Eva ve vložené situaci vykresluje svůj dojem z Ambrože a s ním se trefuje i do jeho povahových rysů) i implicitní figurativní charakteristiky (např. Štěpánův alkoholismus – napřímo neřekne, že je alkoholikem, ale jeho činy v tom recipienty utvrzují).

2.2.4 Chronotop

Praxe ve Slováckém divadle napovídá, že realizační čas se pohybuje v horizontu dvou hodin. Fiktivní čas Eviny současnosti je daleko delší, Lagronová však vedlejším textem délku neurčuje – mezi první a druhou částí by se mohlo jednat o měsíce i roky, mezi druhou a třetí o týdny až měsíce. Temporální ukazatele vnitřního dramatického času ve vedlejším textu přítomny nejsou, v promluvách postav jen zřídka (Eva Štěpánovi oznamuje, že se na muziku těší už od rána; Józka vypráví, že ji našli večer pod vrbami u potoka apod.). Do pretextové minulosti patří mj. Evino a bratrů Potockých dětství a dospívání, do potextové perspektivy další osudy Štěpánovy rodiny a v románu zobrazené stěhování se do dolanského mlýna.

Z románu si recipient jednoduše vyvodí, že se příběh odehrává v jedné z podještědských vesnic – u potoka, v lese, na statku u Potockých, v hospodě, u Ambrože (mikroprostory) – a ani Lagronová v samotné drammatizaci není konkrétnější a vystačí si pouze se zmiňovanými dějišti, jež uvádí ve scénických poznámkách a minimálně i v replikách. Minulost, alespoň co se Józky týče, je vyložena hned v úvodu, budoucnost se jeví jako zakalená a nejistá. Makroprostorem se stává město, v němž sloužila Maříčka.

3 Inscenace *Kříže u potoka* ve Slováckém divadle

„[Františák] neinscenuje *Kříž u potoka* [...] jako realistické vesnické drama. Důraz na motivace a psychologickou studii postav obohacuje o prvky symbolistické, mystické i společensko-kritické, které mohou připomínat drama severské. [...] *Kříž u potoka* je ve všech ohledech vyvážená a sevřená inscenace. V Uherském Hradišti vznikl ten nejlepší možný příklad toho, jak oživit českou klasiku.“¹⁵

Pravdou je, že se současný umělecký šéf Švandova divadla Martin Františák často obrací spíše k tomu, co lze nazvat klasikou, volí příběhy s ženskými hrdinkami v čele (*Maryša, Její pastorkyňa, Petrolejové lampy, Nora, Anna Karenina* ad.) a sám je rovněž autorem mnoha dramaturgií a adaptací (Mahenův *Jánošík*, Homérova *Odyssea* apod.) i původních dramatických děl (např. *Karla*). Spolu s dramaturgyní zdravotizovaný text *Kříže u potoka* upravili a následně uvedli.

3.1 Základní informace

První čtená zkouška proběhla na začátku února roku 2018, premiéra pak 24. března téhož roku. Celkový hrací čas činí dvě hodiny a deset minut včetně přestávky. Ta následuje asi po hodině a sedmnácti minutách, druhá půle je výrazně kratší a trvá cca třicet minut.

Kromě již jmenovaných – Martina Františáka a Markéty Špetíkové – se na inscenaci podíleli výtvarnice Eva Jiřikovská, umělec Pavol Seriš a hudebník Nikos Engonidis.¹⁶

3.2 Dramaturgicko-režijní koncept

„Jaké to je, když Eva miluje až k hrobu, miluje tolik, co její silné srdce vydrží? [...] Vražda a kletba. Je možné chmury a přízraky našich rodičů i dědů překonat? Prolomit temné vlny stínů minulosti? Je v nás ta běsnící vina minulosti navždy? Dokáže lidská láska bojovat ve vztahu, kde se muž ženě před očima mění z milujícího anděla ve zvíře?“¹⁷ Na to se tvůrci sami sebe při přípravě inscenace patrně zeptali. Drama označují za milostné a vymezují si jakési tři hlavní motivy – víru, sílu, vztah. A banálně vyjádřeno – opírají se o situace.

¹⁵ HÝSKOVÁ, Tereza. Krvavý kříž medového království. *Divadelní noviny* 27, 2018, č. 10, s. 4

¹⁶ Další informace viz Příloha na konci práce.

¹⁷ *Kříž u potoka*. Karolina Světlá [online]. [cit. 23. 5. 2019]. URL: <http://www.slovackedivadlo.cz/inscenace/kriz-potoka>

Čemu každá z osob věří a je obzvláště Evina víra v lásku dostatečně silná? Jak těžké je zbavit se traumat a předsudků minulosti? Z toho plyne zamyšlení se nad tím, zda v sobě křehká ženská duše dokáže najít potřebnou sílu, aby vše zvládla a to, v co věří, proměnila v energii, jež ji dovede k úspěšnému cíli? Eva toho schopná je, ačkoli ji to stojí nemálo úsilí a odříkání, včetně odřeknutí se lásky, která vyvěrá hluboko v srdci, ne jen na povrchu.

Mezi typické snahy inscenátorů patří i ta nevypovídat jen o časech minulých, ale aplikovat příběh na dobu současnou, nalézt propojení mezi lidmi a epochami. Určité paralely hledali i Františák s kolektivem. „Příběh, který je nevídaně o nás – o lidech žijících v rozežrané době. Každý má svůj pokus o důstojné bytí.“¹⁸ Jako by upozorňovali na sobectví, jež v nás – lidech – klíčí a my se pak vzájemně odcizujeme. Eva je příkladem člověka, který nikdy nemyslel jen na vlastní dobro, svůj život do jisté míry obětovala. Chtělo by se vyslovit ono klišé o tom, že život máme jen jeden, a proto bychom měli jednat tak, abychom ho žili smysluplně. Od Evy se můžeme učit ve věci vytrvalosti i nalezení jakéhosi životního plánu, ačkoli není úplně jasné, zda i přes prolomení kletby dožila šťastně. Nejspíše se smířila se svým údělem. Každopádně však dosáhla toho, čeho dosáhnout chtěla, i když do manželství vstupovala s velkou dávkou naivity a pýchy – a časem jistě prozřela. Evino konání možno vnímat i jako výstrahu kvůli své krajnosti a přirozeně se nabízí polemika na téma „co tím vším přepjatým idealismem získala“. Zkušenost? Dobrý pocit ze splnění úkolu?

Inscenace *Kříže u potoka* připouští obdobně jako dramaturgie dělení na tři navzájem velmi odlišné části, které však spojuje symbolická rovina v použitých prostředcích (pohozená mouka symbolizující mlýn, množství plecháčků s jedem, jež jsou Józe podávány ta rychle, že je ani nestačí vypít a ony už se na ni jen valí – a ona se pomalu tráví; manželský pár zabalený do kusu látky s významem první společné noci, domeček připomínající úl, v němž je Eva včelí královnou matkou apod.).

První část obsahuje retrospektivní linku a svým charakterem je lidově vyprávěcí a poměrně statická – a právě tato staticčnost a komornost obrazů vytváří specifické napětí. Józa zde seznamuje Evu se svým životním příběhem. Druhá část nabízí hlubší vhled do manželství Potockých a do jejich vztahu s Ambrožem a Maříčkou. Osoby hojně jednájí a dominují kontrasty – mezi statikou a dynamikou, tichem a křikem, stoickým klidem a neutuchající živočišností. Víc než kde jinde zde vysvítá psychologie osob. Třetí část zcela záměrně „pohřbívá“ veškeré předchozí tragické vyznění příběhu, vědomě vše shazuje a bagatelizuje a

¹⁸ Kříž u potoka. Karolina Světlá [online]. [cit. 23. 5. 2019]. URL: <http://www.slovackedivadlo.cz/inscenace/kriz-potoka>

působí až groteskně. Recipient velmi pravděpodobně nabyde dojmu, že najednou sleduje úplně jiné představení. „Je pravda, že román Světlé má jisté momenty, které dnes působí naivně. Vědomě s tím pracujeme – potlačujeme je nebo problematizujeme.“¹⁹ Třetí část je dokladem zdařilé problematizace. Rychlý Štěpánův obrat ke spořádanému životu je nahlížen ve společensko-kritickém měřítku, na jevišti se s červenými karafiáty vesele „schůzuje“ a perspektiva se mění. Obecně můžeme říci, že počáteční drama Józino se v druhé části střídá s dramatem Eviným a v třetí části se odklání téměř k dramatu kolektivnímu.

„Postavy jsou v něčem blouznivé, v něčem můžou vypadat naivně, sentimentálně. Ale přesto všechno se člověk dobere a dohrabe takovou archeologickou prací k tomu, že jsou v podstatě velice současné v tom, jak není jednoduché hledat pravou silnou lásku se všemi komplikacemi, které můžou této lásce přinést okolnosti světa.“²⁰

3.3 Herecký komponent inscenace a práce s textem

K hereckému projevu a k nakládání s textem jen velmi krátce. Herectví a jevištnímu pohybu, jemuž se se souborem věnoval umělec Pavol Seriš, vévodí stylizace, která ale má své opodstatnění. Jednoduše řečeno – aby současný recipient Evinu počínání rozuměl a bylo pro něj uvěřitelné, muselo dojít k posunu do stylizované roviny narace příběhu pomocí gestických, pohybových, intonačních i jiných prostředků. V třetí části inscenace nastává určitý obrat k překvapivému zcivilnění a zklidnění projevu. Nejlépe to jde vidět na Štěpánovi, jehož živočišnost a halasnost po přestávce vystřídá úspornost až minimalismus vyjádření.

Za pomoci dramaturgizace lze vysledovat i změny textové, jež pravděpodobně vznikly až během zkoušení. Jsou to však pouze úpravy ve smyslu převrácení slovosledu, škrtnů, vložení repliky do úst jiné osobě či nahrazení slovního tvaru obecné češtiny výrazem spisovnějším. Význam sdělení tím ohrožen není.

3.4 Vizuální komponent inscenace

Vizuální složka *Kříže u potoka*, o níž se prvořadě zasadila výtvarnice Eva Jiřikovská, je skutečně podmanivá a promyšlená. Vyhýbá se přesnému časovému zařazení, je poměrně univerzální a dává vyniknout žluté, béžové, bílé a černé barvě. Nejméně nápadně působí sbor

¹⁹ ŠMEJDOVCOVÁ, Blanka. Dramaturgyně Markéta Špetíková: Myslím, že vesnický román je stále živý [online]. [cit. 23. 5. 2019]. URL: https://slovacky.denik.cz/kultura_region/dramaturgyne-marketa-spetikova-myslim-ze-vesnicky-roman-je-stale-zivy-20180314.html

²⁰ CHRÁST, Viktor. Slovácké divadlo připravuje premiéru inscenace Kříž u potoka [online]. [cit. 23. 5. 2019]. URL: <https://www.divadlo.cz/?clanky=slovacke-divadlo-pripravuje-premieru-inscenace-kriz-u-potoka>

a osoby z minulosti – ti oblékají černobílé kombinace. Eva, Štěpán a Ambrož procházejí i z kostýmního hlediska větším vývojem.

Mladičká a bezstarostná Eva poprvé přichází na scénu ve žlutých šatech, jež brzy nahrazuje svatebním oděvem stejné barvy. „Svatební obleky Evy a Štěpána připomínají včelí plástve, místo venkovského stavení stojí na scéně velký úl, kam Eva vstupuje jako královna, která se postará o svůj rod. [...] Až po scénách milostného spojení svlékne Štěpán včelí kabát a na hlavu si nasadí kožešinu s rohy, která naznačuje zvířecou stránku jeho povahy. Kromě toho, že výprava umožňuje nést tyto symbolické významy, pojetí rodu jako včelího společenství odkazuje k silně matriarchálnímu uspořádání fikčního světa.“²¹ Štěpán po svlečení kabátu velmi rychle „splyne s davem“ a mísí se mezi sborem v bílé košili a černém obleku. Většinu času tráví v hospodě, ne doma – má tudíž k sousedům blízko. To Ambrož na rozdíl od svého bratra nosí i béžovou barvu a svými odstíny se přibližuje Evě. Oblek pro něj znamená cosi slavnostního.

Pro retrospektivní vyprávění vytvořila Jiřikovská celkem neutrální prostředí. Scéna se skládá ze staženého plátna, na němž jsou promítány výjevy nejrůznějšího druhu – fotografie krajiny (ta dává tušit, že se nacházíme u onoho kříže u potoka), mladé Józy či pouze ornamentální béžově zbarvená tapeta. Jevišťe je navíc doplněno o krejčovskou pannu, na které visí svatební šaty a velké růžové srdce. V druhé části dekoraci dominuje pohyblivý domeček na kolečkách, s nímž sami herci podle potřeby manipulují. Ze tří stran Eva Jiřikovská domek obklopila modrými lesklými stěnami s paterem průchozích výklenků; modrá barva zde koresponduje se stejným svícením.

Třetí část už se nedrží sytě žluté, nýbrž je zahalena do strohé soudružské temnoty a šedi. Evin kostým bledne a polepšený Štěpán je konečně zbarven do jejích odstínů. Všichni jako by vystřízlivěli a nechtěli vzbuzovat přílišnou pozornost. V pravé části jeviště stojí už jen pojízdné pódium, v levé části jsou nahromaděny židle k sezení.

Zajímavé funkce získává forbína – mnohdy jindy spíše nevyužitý prostor. V uherskohradištském *Kříži u potoka* vše výjevy před oponou začíná i končí. Na začátku představení se po forbíně prochází Eva s věncem na hlavě, před přestávkou se na tomto místě modlí Josef a posměšně na něj kouká Józa, po přestávce zde Štěpán před Evou zkouší proslov k obci a na úplném konci zůstane před zataženou oponou ležet mrtvý Ambrož.

²¹ HÝSKOVÁ, Tereza. Krvavý kříž medového království. *Divadelní noviny* 27, 2018, č. 10, s. 4

3.5 Akustický komponent inscenace

Scénické hudby si často někteří diváci ani nevšimnou; někdy je jen pouhým doprovodným subkomponentem inscenace, není významotvorná a pouze vyplňuje prázdno při přestavbách scény. To neplatí pro *Kříž u potoka*.

Hudba Nikose Engonidise, v níž lze z nástrojů rozpoznat klavír a housle, je mrazivá a alarmující, ale i lyrická a tichá jako tekoucí voda v potoce. Jako jediná navíc obsahuje stopové množství folklórních melodických motivů a místy připomíná úryvek lidové písně. Zaznívá všude tam, kde se tvoří dějové mezníky a vystupuje i jako dozvuk zásadních situací. Hudební motiv, který provází obrazy skutečně vypjaté, byl vytvořen podle melodie lidové písně – ukolébavky *Když jsem děti kolíbala*, již Eva zpívá své malé dcerce. Motiv ve své sugestivní úpravě nabývá jakési výstražné funkce a v průběhu inscenace se neustále vrací. Kromě Engonidisovy hudby si inscenátoři vypůjčili píseň interpreta Waldemara Matušky *Hříšník a fláma* autorů Zdeňka Marata a Zdeňka Borovce – ta provází svatební veselí i hospodskou muziku a do zpěvu se v tu chvíli dává celý sbor. Ve scénách u potoka slyšíme jeho bublání, na více místech inscenace (např. při Ambrožově ošetřování Evy po napadení manželem) zní z reproduktorů bzukot včel v úle.

Závěr

Co dodat závěrem? Rozhodnutí zdramatizovat tak dějově bohaté dílo s sebou nese různá úskalí a dramtizace je rozhodně fenoménem, jenž si zaslouží pozornost literární i divadelní vědy. Když si taková inscenace původně nedramatického textu najde mezi nepřeborným množstvím dalších – hojně v našem divadelním prostoru vznikajících – své diváky, lze mluvit o úspěchu.

„Ve vazbě mezi dramatem jako literaturou a inscenací jako divadelním uměním, jež se zmocňuje svými prostředky literární předlohy, se uplatňuje nová strukturace i hierarchizace prostředků, které vyplývají z toho, že literární (dramatický) text se stává součástí kvalitativně odlišného kontextu. Do významového dění takto vznikajícího uměleckého díla (inscenace) vstupují simultánně vedle textu jevištní divadelní prostředky. Obecně lze v této souvislosti mluvit pak přinejmenším o dvojím autorství, o autorovi literárním (tvůrci dramatického textu) a autorovi divadelním (režisérovi).“²²

Běžný recipient literárního či divadelního díla se asi po interním textu dramtizace nebo záznamu inscenace, který si může přehrávat stále dokola, neshání. Mnohdy ani netuší, o jak dlouhý a náročný proces v případě psaní podle předlohy a následného zkoušení jde. Myslím, že můj pokus proniknout do obojího mi zase o něco více pomohl pochopit složitost nejen inscenační praxe.

Ve své práci jsem se pokusila zmapovat posun od románu Karolíny Světlé k dramatickému textu Lenky Lagronové a k inscenaci uherskohradištského Slovákého divadla. Snažila jsem se popsat způsob, jakým ke svým úkolům tvůrci přistupovali a do jakých rovin dílo posunuli. Karolína Světlá jako představitelka naivistického idealismu, zastánkyně morálky, která nešetří popisy, chrlí květnatá slova po tisících a píše především o kletbě; Lenka Lagronová jako lyrická duše, ve vyjádření ekonomičtější, a přesto narativně stejně bohatá, ponořená hluboko do problematiky vztahů; Martin Františák s týmem jako autoři moderní inscenace, trochu stylizované, trochu symbolistické, trochu psychologické, vizuálně i akusticky nápadité, jdoucí po situacích a přibližující příběh širokému publiku.

²² KÖNIGSMARK, Václav. K současnému pojetí scénáře jako typu dramatického textu. *Literární měsíčník* 15, 1986, č. 2, s. 115

Věřím, že se mi alespoň částečně podařilo jejich práci porozumět a čtenářům poskytnout relevantní informace, ačkoli si myslím, že by si podobná témata jistě zasloužila ještě daleko více prostoru.

Bibliografie

Prameny:

Kříž u potoka. Slovácké divadlo Uherské Hradiště, prem. 24. 3. 2018, režie Martin Františák.

SVĚTLÁ, Karolína – LAGRONOVÁ, Lenka. *Kříž u potoka*. Uherské Hradiště: Slovácké divadlo [interní vydání pro účely tvorby inscenace], 2018, 54 s.

SVĚTLÁ, Karolína. *Kříž u potoka*. Praha: Československý spisovatel, 1982, 272 s.

Literatura a internetové zdroje:

Autorský kolektiv. Karolína Světlá. In Jiří Brabec, Miroslav Červenka, Rudolf Havel, Květa Homolová, Jaroslava Janáčková, Milan Jankovič, Ludmila Lantová, Mojmír Otruba, Zdeněk Pešat, Eva Strohsová, Břetislav Štorek, Felix Vodička. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1982, s. 256–260

ČMEJRKOVÁ, Světlá. Jazyk pro druhé pohlaví. In František Daneš a kol. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997, s. 146–158

HAMAN, Aleš – PEŠAT, Zdeněk. Karolína Světlá. In Luboš Merhaut a kol. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. (4/I; S–T)*. Praha: Academia, 2008, s. 446–451

HÝSKOVÁ, Tereza. Krvavý kříž medového království. *Divadelní noviny* 27, 2018, č. 10, s. 4

CHRÁST, Viktor. Slovácké divadlo připravuje premiéru inscenace *Kříž u potoka* [online]. [cit. 23. 5. 2019]. URL: <https://www.divadlo.cz/?clanky=slovacke-divadlo-pripravuje-premieru-inscenace-kriz-u-potoka>

Inscenace. *Kříž u potoka* [online]. [cit. 20. 5. 2019]. URL: <https://vis.idu.cz/ProductionDetail.aspx?id=48977&mode=0>

Inscenace. *Kříž u potoka* [online]. [cit. 20. 5. 2019]. URL: <https://vis.idu.cz/ProductionDetail.aspx?id=29025&mode=0>

JUNGMANNOVÁ, Lenka. Lenka LAGRONOVÁ. [online]. [cit. 13. 5. 2019]. URL: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1312>

JUNGMANNOVÁ, Lenka. Rytmus a rituál, dramatické prostředky Lenky Lagronové. In Lenka Lagronová. *Hry*. Ed. Dramatické texty, sv. 49. Brno: Větrné mlýny, 2010, s. 421–428

KÖNIGSMARK, Václav. K současnému pojetí scénáře jako typu dramatického textu. *Literární měsíčník* 15, 1986, č. 2, s. 115–118

Kříž u potoka. Karolina Světlá [online]. [cit. 23. 5. 2019]. URL: <http://www.slovackedivadlo.cz/inscenace/kriz-potoka>

LAGRONOVÁ, Lenka. Z deníku Lenky Lagronové. In Táž, Milan Šotek a kol. *Jako břitva (Němcová)* [program k inscenaci]. Praha: Národní divadlo, 2016, s. 76–82

Lenka Lagronová [online]. [cit. 13. 5. 2019]. URL: <http://archiv.narodni-divadlo.cz/default.aspx?jz=cs&dk=Umelec.aspx&ju=12946&pn=256affcc-f002-2000-15af-c913k3315dpc>

LIPUS, Radovan. Úvod. In Lenka Lagronová. *Hry*. Ed. Dramatické texty, sv. 49. Brno: Větrné mlýny, 2010, s. 9–12

Martin Františák [online]. [cit. 20. 5. 2019]. URL: <http://www.svandovodivadlo.cz/lide/34/martin-frantisak>

POHORSKÝ, Miloš. Karolina Světlá. In Jiří Brabec, Jaroslava Janáčková, Milan Jankovič, Karel Krejčí, Zdeněk Pešat, Miloš Pohorský. *Dějiny české literatury* 3. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1961, s. 120–138

ŘEPKOVÁ, Marie. O smysl lidského života /Kříž u potoka/. In Táž. *Vypravěčské umění Karolíny Světlé*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1977, 293 s.

ŠMEJDOVCOVÁ, Blanka. Dramaturgyně Markéta Špetíková: Myslím, že vesnický román je stále živý [online]. [cit. 23. 5. 2019]. URL: https://slovacky.denik.cz/kultura_region/dramaturgyne-marketa-spetikova-myslim-ze-vesnicky-roman-je-stale-zivy-20180314.html

Švandovo divadlo [velký sál]. Dodo Gombár, Martina Kinská. Crash u potoka [online]. [cit. 20. 5. 2019]. URL: <https://www.i-divadlo.cz/divadlo/svandovo-divadlo/crash-u-potoka>

Příloha – informace o inscenaci

Inscenační tým:

Martin Františák (úprava a režie)

Eva Jiřiková (výprava)

Nikos Engonidis (hudba)

Pavol Seriš (pohybová spolupráce)

Markéta Špetíková (úprava a dramaturgie)

Osoby a obsazení:

Klára Vojtková (Eva)

Zdeněk Trčálek (Štěpán Potocký)

Tomáš Šulaj (Ambrož Potocký)

Drahomíra Hofmanová j. h. (Józa Potockých)

Irena Vacková (Maříčka)

Josef Králík j. h. (Družba), Jiří Hejcman (Mikeš Potocký), David Vaculík (Franík Potocký),

Monika Horká (Sousedka), Barbora Nesvadbová j. h. (Dívka), Martin Hudec (Soused).²³

Technické zázemí:

David Vacke (inspice)

Zuzana Zvěřinová (nápověda)

Helena Kupová (garderoba)

Jitka Janečková (rekvizity)

Šárka Bellanová (vlásenky)

Ivan Vacke a Martina Lovecká (světla)

Michal Kedroň (zvuk)

Datum premiéry: 24. 3. 2018

Délka představení: 2:10 h

²³ Jak vidno, některá jména dramatických osob byla pro okruh divadelních recipientů pozměněna. Sousedy a Sousedky 1 a 2 nahradili suverénně vhodnější a lépe vyhlížející Družba, Sousedka, Dívka a Soused.